

Nr 90.

Ankom till riksdagens kansli den 12 maj 1933 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade.

(3:e avd.)

I en inom första kammaren av herr *J. A. Larsson* i Brålanda väckt motion, nr 36, har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om den ändring av kungl. förordningen den 2 juni 1911 angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade, att de däri förekommande orden »före den 1 april 1911» uteslutas.

Skulle emellertid detta ej kunna bifallas, har hemställts, att nämnda tidsbestämning måtte utbytas emot annan lämplig sådan, exempelvis den 1 april 1933.

Till stöd för sitt förslag har motionären anført följande:

»Vid 1931 års riksdag väcktes i första kammaren motion, nr 42, angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade.

Riksdagens statsutskott, till vars förberedande behandling motionen hänvisades, inhämtade i vederbörlig ordning yttrande från kungl. kammarkollegiet, intaget i statsutskottets utlåtande nr 105.

Kungl. kollegiet har i berörda yttrande anført, bland annat, följande. Med största säkerhet torde kunna sägas, att vid utgången av år 1932 skattefrälseräntor till ganska avsevärda belopp ännu komme att kvarstå oinlösta. Det av statsrådet och chefen för finansdepartementet i utsikt ställda tvångsinlösningsförfarandet torde fördenskull efter all sannolikhet komma att behöva tillgripas. Såsom ovan berörts, torde vara att emotse inom finansdepartementet verkställd utredning med förslag i ämnet. Vid upptagandet av huvudspörsmålet om definitiva åtgärder till avveckling av hela skattefrälseränteinstitutionen torde komma under övervägande huruvida icke även sådana skattefrälseräntor, som med motionen avsåges, kunde bliva föremål för inlösnings. Vid sådant förhållande avstyrkte kollegiet bifall till motionen.

Med anledning av kollegiets yttrande inkom motionären till statsutskottet med en promemoria (Bilaga I). Statsutskottet hemställde om avslag å motionen, vilken hemställan av riksdagen bifölls.

Kollegiet hade sålunda med sin ovan uttalade uppfattning att verkställd utredning med förslag om tvångsinlösnung av skattefrälseräntor vore att emotse inom finansdepartementet icke ingått i sakligt yttrande över motionen.

Kollegiets berörda uppgift är emellertid vilseledande, enär varken vid avgivandet av kollegiets nämnda yttrande eller sedermera någon av kollegiet åsyftad utredning inom finansdepartementet pågått.

Vid angivna förhållande kommer den i motionen påtalade orättvisan allt fortfarande att kvarstå oavhjälpt.

Av statsrådsprotokollet över finansärenden den 24 mars 1911 inhämtas, hurusom departementschefen yttrat: Som bekant ansåges frälseräntan såsom fast egendom, en åskådning, som fick uttrycklig bekräftelse genom nådiga förordningen den 10 april 1810 och för närvarande ägde sitt stöd i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra. Hade ränta i enlighet med nämnda åskådning lagfarits såsom ett självständigt rättsobjekt, kunde den icke förlora denna egenskap endast därigenom att samma person bleve ägare även av jorden. Särskilt tydligt vore detta, om räntan besvärades av inteckning. — Skildes en sådan ränta åter från fastigheten syntes det knappt kunna bestridas, att räntan efter frånskiljandet vore densamma som före föreningens inträde. *Räntan hade bevarat sin natur av skattefrälseränta, och någon befogad invändning mot att medgiva dess inlösen för statsverkets räkning lika med andra dylika räntor torde icke kunna göras. — Goda skäl syntes tala för att, såsom kammarkollegium och lagberedningen ifrågasatt, i huvudsak eftergiva omförmälda villkor (att räntan icke blivit förenad med jordäganderätten) för skattefrälseräntors inlösbarhet.*

Med hänsyn till ovannämnda, av statsrådet gjorda uttalanden, synes den till förebyggande av »missbruk» vidtagna åtgärden att i propositionen till nådiga förordningen den 2 juni 1911 insätta orden »före den 1 april 1911» knappast hava varit av omständigheterna påkallad, helst statsrådet i statsrådsprotokollet jämväl yttrar: »Den förökning i utgift, som skulle förorsakas statsverket genom att man sålunda toge steget fullt ut i stället för att anlita den såsom principiellt riktig förut angivna utvägen, vore säkerligen icke av större betydelse. *De fall, i vilka det skulle behörigen utredas, såväl att ränta och jord varit med varandra förenade som ock att ränta förlorat egenskapen av skattefrälseränta, torde nämligen icke vara särdeles många.*

Då riksdagen emellertid antagit omförmälda proposition, torde riksdagen icke hava beaktat de menliga konsekvenserna för ägaren till ett skattefrälsehemman, varom nu är fråga, som blivit en följd av orden: »före den 1 april 1911». Ha jord och ränta blivit efter den 31 mars 1911 skilda, kan nämligen jordägaren icke begagna sig av den övriga ägare av *skattefrälsehemman* lagligen tillkommande rätt att av staten utfå ersättning för utbetalad frälseränta.

En annan ännu större orättvisa, som drabbar jordägaren i följd av de omnämnda orden »före den 1 april 1911», framgår av följande.

Ägare av skattefrälseränta, som varit med fastigheten förenad efter den 31 mars 1911, men blivit därifrån skild, är ej förlustig rätten att få sin ränta ersatt. Lagen om *avlösning* av vissa frälseräntor den 8 november 1912 innehåller nämligen härom bestämmelser. Enligt 1 § i sagda lag må frälseränta, som ej, efter vad särskilt vore stadgat, får inlösas för statsverkets räkning, i enlighet med vad i författningen bestämmes, avlösas med ersättning i penningar, om räntans ägare eller ägaren av den fastighet, av vilken räntan utgår, det begär.

I 19 § nämnda lag stadgas, bland annat: »Begäres avlösning av frälseränta, som varit med fastigheten förenad men blivit åter därifrån skild, och har föreningen inträtt eller fortfarit efter den 31 mars 1911, *skall ej någon del av ersättningen gäldas av statsmedel. D. v. s. fastighetsägaren måste, om ränteägaren enligt sistnämnda paragraf berättigas avlösa en skattefrälseränta, gälda hela avlösningsbeloppet.*

Sist omnämnda paragraf i lagen den 8 november 1912 har veterligen aldrig blivit tillämplad å skattefrälseräntor. Ränteägaren har tydligen funnit det motbjudande att genom tillämpning av denna paragraf påbörda fastighetsägaren en utgift, som det uppenbarligen rättvisligen borde åligga staten att betala.

Av ovanstående torde framgå, att nådiga förordningen den 2 juni 1911 bör så till vida ändras, att orden »före den 1 april 1911» därur uteslutas. Skulle emellertid detta icke kunna bifallas, bör åtminstone tidsbestämningen utbytas mot annan sådan, exempelvis den 1 april 1933.

Säkerligen finnes endast ett fåtal frälseräntor av nu ifrågakvarande slag, vadan deras inlösande icke torde komma att bliva av nämnvärd betydelse för statsverket. Däremot kunna de, som drabbas av den påtalade orättvisa bestämmelsen, endast vinna rättelse genom den nu föreslagna författningsändringen.»

Över ifrågakvarande motion har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat kammarkollegiets yttrande, vilket såsom bilaga närslutes detta utlåtande (Bil. II).

Utskottet.

I avgivet yttrande över den i förevarande motion omnämnda, vid 1931 års riksdag väckta motionen, I: 42, uttalade kammarkollegium, att frågan om inlösen av skattefrälseräntor, som efter den 31 mars 1911 varit med jordäganderätten förenade, borde ses i ett större sammanhang, nämligen i samband med spørsmålet om fullständig avveckling av skattefrälseränteinstitutet. I utlåtande över sistnämnda motion hemställde statsutskottet, under hänvisning till vad kammarkollegium anfört, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Denna hemställan bifölls av riksdagen. Erinras må ock, att i en till 1932 års riksdag avlåten propo-

sition, nr 142, angående utsträckning av tiden för inlösen av skattefrälseräntor till utgången av år 1935 konstaterades, att sådana räntor till avsevärt värde kvarstode oinlösta. Departementschefen fann emellertid, att det statsfinansiella läget syntes göra det mindre lämpligt att då förverkliga tanken på en tvångsinlösen av de återstående skattefrälseräntorna.

I enlighet med vad kammarkollegium sålunda år 1931 uttalade, anser utskottet, att frågan om inlösen av skattefrälseräntor av i motionen avsedd natur bör upptagas till övervägande i samband med spørsmålet om skattefrälseränteinstitutets definitiva avveckling. Då utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t, så snart det statsfinansiella läget det medger, för riksdagen framlägger förslag i berörda hänseende samt därvid till prövning upptager frågan om inlösen av skattefrälseräntor, som efter den 31 mars 1911 varit med jordäganderätten förenade, finner sig utskottet icke kunna tillstyrka ifrågavarande motion.

I likhet med vad kammarkollegium i yttrandet över förevarande motion anfört, finner utskottet en undersökning påkallad, huruvida 19 §, 2 stycket, i lagen den 8 november 1912 om avlösning av vissa frälseräntor bör upphävas. Utskottet anser emellertid, att jämväl denna fråga bör upptagas till prövning i samband med spørsmålet om en definitiv avveckling av skattefrälseränteinstitutet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att herr Larssons i Brålanda förevarande motion,
I: 36, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 12 maj 1933.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Närvarande: se under utlåtandet nr 89.

Bilaga I.

P. M.

i anledning av kammarkollegiets utlåtande den 9 april 1931 över en inom första kammaren väckt motion nr 42 angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade.

Kammarkollegiet har förklarat sig böra se det i motionen berörda spörsmålet »i ett större sammanhang», nämligen i samband med frågan om en fullständig avveckling av skattefrälseränteinstitutet, vilken kollegiets uppfattning haft till följd, att kollegiet icke yttrat sig över det i motionen framförda förslag. Kollegiet synes hava intresserat sig mera för frågan om nämnda avveckling än för den i motionen påtalade orättvisan, att staten icke inlöser och icke utbetalar ersättning för skattefrälseränta allenast därför att jord och ränta blivit skilda efter den 31 mars 1911, och icke före den 1 april 1911.

Den av kollegiet berörda, tidigare ifrågasatta men två gånger på grund av statsfinansiella skäl avvisade och ännu olösta frågan om tvångsinlösen av skattefrälseräntorna har icke något som helst samband med förevarande spörsmål. Med ett tvångsinlösenförfarande avser man allenast, att staten skall utan föregående anbud från frälseränteeägaren verkställa inlösen av sådana skattefrälseräntor, som äro av beskaffenhet att *i enlighet med gällande grunder* kunna inlösas. Någon utsträckning av rätten att få skattefrälseränta inlost till andra grupper av frälseräntor har i detta sammanhang icke varit på tal.

Då kollegiets utlåtande kan giva anledning till den missuppfattningen, att frälseräntor av beskaffenhet, varom motionen handlar, med nu gällande bestämmelser icke kunna upphöra, får påpekas, att detta alls icke är fallet. De falla nämligen under bestämmelserna i lagen den 29 november 1912 och skola fördensskull avlösas. De behandlas sålunda för närvarande såsom frälsekatteeräntor. Till följd härav kan ämnet i motionen icke betraktas »allenast såsom en detalj i spörsmålet om skattefrälseräntornas fullständiga inlösning». Motionen går ut på en ändring av nu gällande bestämmelser i syfte att de må kunna inlösas av statsverket i stället för att avlösas.

Något skäl att sammankoppla de bägge frågorna med varandra finnes icke. Om, såsom i motionen gjorts gällande, en orättvisa föreligger därutinnan, att i densamma avsedda frälseräntor icke kunna inlösas, är det svårt att förstå, varför denna orättvisa (sålunda berörande ett enskilt intresse) icke skall kunna avhjälpas annat än i sammanhang med frågan om tvångsinlösen, vilken senare fråga berör ett statsintresse. Även om det i motionen berörda spörsmål »torde komma under övervägande vid upptagandet av huvudspörsmålet om definitiva åtgärder till avveckling av hela skattefrälseränteinstitutet», vilket ju icke alls är säkert, särskilt icke om motionen i enlighet med kollegiets hemställan utan vidare avslås, har man ingen säkerhet för, att den utredning, som enligt kollegiets uppgift skulle pågå inom finansdepartementet, kommer att resultera i något positivt förslag. Troligen föreligga samma skäl som tidigare för dess

skjutande på framtiden. Då frågan om tvångsinlösen väl torde vara en ganska delikat fråga och tarva åtskilligt övervägande, kan i allt fall sådant förslag komma att låta vänta på sig. Under tiden kvarstår den i motionen påtalade orättvisan oavhjälp.

Kollegiet synes tro, att den i motionen påyrkade rättelsen skulle kräva vidlyftig »lagstiftning». Detta är ju icke alls fallet, ty orättvisan kan avhjälpas genom en obetydlig ändring av förordningen den 2 juni 1911, t. ex. genom uteslutande ur författningen av orden »före den 1 april 1911».

Kollegiet lär hava inhämtat yttranden i ärendet från flertalet länsstyrelser. Vad dessa myndigheter haft för mening i frågan lämnas utskottet i okunnighet om.

Då, såsom nämnts, denna fråga icke har något sammanhang med tvångsinlösen utan lösningen av förstnämnda fråga allenast skulle onödigtvis fördröjas genom frågornas sammankoppling, synes man hava haft rätt att förvänta ett uttalande av kollegiet om det rättmätiga eller orättmätiga i yrkandet i motionen. I allt fall skulle ett sådant uttalande haft värde för den händelse riksdagen i olikhet med kollegiet anser frågan böra lösas nu. Det kan därför ifrågasättas, om icke motionen bör återremitteras för att kollegiet må bliva i tillfälle att avgiva ett sakligt uttalande.

Karl Mellén.

Bilaga II.

Till riksdagens statsutskott.

Genom Kungl. Maj:ts remiss den 24 februari 1933 har kammarkollegiet anbefallts avgiva yttranden över *dels* en inom första kammaren av herr J. A. Larsson väckt motion, nr 36, angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade, *dels ock* en inom andra kammaren av herr J. Nilsson i Hörby med flera väckt motion, nr 170, angående avlösning enligt bestämmelserna för frälseskatteränta av vissa avgifter till Lunds domkyrka samt s. k. hospitalsränta. Kollegiet avgiver denna dag särskilt yttrande över den senare motionen. Den förra avser upphävande av det i kungl. förordningen den 2 juni 1911 (nr 73) angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade, stadgade förbehåll, att skattefrälseränta icke är föremål för inlösen, därest densamma den 1 april 1911 eller senare varit med jordäganderätten förenad. Med anledning av remissen å denna motion får kollegiet anföra följande.

Frälseräntor äro som bekant av huvudsakligen två slag, skattefrälseräntor och frälseskatteräntor. De förra hava uppkommit därigenom, att kronan till enskild överlåtits sin rätt till den från ett skattehemman under äldre tid utgående grundräntan, de senare därigenom, att ägare av frälsehemman avhänt sig jordäganderätten med förbehåll att för sig och efterkommande av hemmanet åtnjuta viss ränta eller ock — undantagsvis — med bibehållande av jordäganderätten till annan upplåtit rätt till viss

ränta av hemmet. Frälseränta har, på grund av uttrycklig lagbestämelse sedan 1810, karaktär av fast egendom.

Vid 1884 års riksdag förekom till behandling frågan om inlösnings skattefrälseräntor. Riksdagen ansåg, att jämväl oberoende av frågan om grundskatternas avskrivning rättvisa och billighet påkallade, att räntegivarna genom deras utskylders inlösen till staten och fixering i penningar bereddes samma förmåner, som redan kommit övriga grundskattegivare till del. Ett beslut om inlösen av ifrågavarande utskylder, vilken åtgärd kunde tänkas såsom för ränteägaren antingen obligatorisk eller frivillig, syntes emellertid böra föregås av en närmare utredning angående de villkor och föreskrifter, som i ena eller andra fallet erfordrades, än som kunde inom riksdagen åstadkommas. Riksdagen anhöll därför i skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 maj 1884, att Kungl. Maj:t måtte efter förutgången utredning vidtaga åtgärder för att de räntor å skattefrälsehemman, vilka genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons hand och icke blivit med jordäganderätten förenade måtte mot full ersättning till ränteägarna varda till statsverket inlösta samt därefter omsatta enligt föreskrifterna i kungörelsen den 11 maj 1855 (angående de uti ordinarie räntan ingående persedlars omsättning och förenkling), och förordningen den 23 juli 1869 (angående förändring av grundräntor och tionde). Med anledning härav anbefalldes kammarkollegiet att avgiva utlåtande. Den 6 februari 1885 avgav kollegiet sådant utlåtande, vari kollegiet utgick från ett inlösningsförfarande, byggt på frivilliga anbud från ränteägarna. Kollegiet erinrade, att frälseränta ägde karaktär av fast egendom och följaktligen kunde för gäld intecknas. Det hade ej sällan inträffat, att frälseränta och den fastighet, från vilken den utgått, genom köp eller annat laga fång kommit i samma ägares hand, varigenom fastigheten på grund av stadgande i Kungl. Maj:ts brev den 9 (19) oktober 1691 och 11 punkten i ridderskapets och adelns privilegier den 16 oktober 1723 iklätt sig fullkomlig frälsenatur. Med jordäganderätten förenad frälseränta hade därigenom mist sin egenskap av utskyld, och skäl funnes för att inlösen av sådan frälseränta icke borde äga rum. Därest det skulle visa sig, att i vissa fall inlösningsen icke skulle på frivillighetens väg kunna genomföras, torde det bliva nödigt att vidtaga särskilda åtgärder i fråga om de kvarstående skattefrälseräntorna antingen under form av deras exproprierande eller också på det sätt, att staten övertog de skattskyldigas förpliktelse gent emot ränteägaren, i vilket senare fall man naturligen också kunde bereda de skattskyldiga den åsyftade förmånen, ehuru ett dylikt tillvägagående, som innefattade att liksom göra statsverket för all framtid skattskyldigt till enskilda personer, såväl därför som ur administrativ synpunkt vore mindre lämpligt än frälseräntornas inlösen av staten.

Då ärendet den 20 februari 1885 anmäldes inför Kungl. Maj:t, anförde vederbörande departementschef bland annat, att de överlåtelse, varigenom ifrågavarande räntor kommit i enskild ägo, icke varit beroende av räntegivarens samtycke, och att denne, om sådan överlåtelse ej ägt rum, icke skulle haft att utgöra sina omförmälda utskylder efter markegång eller in natura utan redan skulle vara i åtnjutande av samma förmån, som genom grundskatternas omsättning till penningar i senare tider kommit övriga räntegivare till del. Departementschefen ansåge därför lika med riksdagen rättvisa och billighet påkalla, att åtgärder vidtoges för att bereda ifrågavarande räntegivare den av riksdagen åsyftade förmån. Det förslag, Kungl. Maj:t redan avlätit till 1885 års riksdag om nedsättning

med 30 procent i de av viss jord utgående grundskatter, gjorde det än mera angeläget, att den i riksdagens skrivelse väckta fråga vunne skyndsamt behandling för att icke den ogynnsamma ställning, vari de, som hade att utgöra sina grundräntor till enskilda, redan befunne sig, skulle bliva ännu mera försämrad i förhållande till de villkor, som efter en nedsättning i grundskatten skulle gälla för övriga ägare av skattehemman.

En av Kungl. Maj:t avlåten proposition (nr 30) i ämnet bifölls av riksdagen, och genom förordningen den 11 september 1885 förordnades, att de räntor å skattefrälsehemman, vilka genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ägo och icke blivit med jordäganderätten förenade, finge i mån som vederbörande ägare därom framställde anbud, sedan behörig utredning om utskyldernas rätta natur och belopp ägt rum, för statsverkets räkning inlösas. Kort förut eller den 5 juni 1885 hade, sedan riksdagen godkänt av Kungl. Maj:t därom framlagt förslag, utfärdats kungörelse angående nedsättning av de på viss jord vilande grundskatter (nr 22 sid. 1). Enligt denna kungörelse skulle nedsättning av den kronan behållna grundskatt å hemman och lägenheter av skattenatur äga rum med 30 procent av grundskattens belopp, vilken nedsättning skulle inträda från och med år 1886.

Riksdagens beslut om inlösen för statsverket av skattefrälseräntorna hade huvudsakligen föranletts av åsikten, att frälseräntegivarna, vilkas räntor oberoende av deras samtycke överlåtits från kronan i enskild ägo, borde komma i åtnjutande av samma lindring, som under senare tider kommit övriga räntegivare till del. Ägare av skattefrälsehemman, vars ränta blivit av staten inlöst, blev därigenom och då hemmanet därmed erhöi skattenatur dels berättigad erlägga räntan efter dess omsättning i penningar och fixering samt dels i åtnjutande av den beslutade avskrivningen med 30 procent å grundskatterna. Riksdagen beslöt därför 1887 till utjämning i görligaste mån av olikheten mellan de bägge slagen av räntegivare, att innehavare av skattefrälsehemman, vilkas räntor, ehuru varande av beskaffenhet, som avsåges i § 1 av 1885 års förordning, icke blivit av staten inlösta, skulle av staten erhålla ersättning motsvarande 30 procent av värdet av de skattefrälseräntor, de till ränteägarna utbetalt. Detta beslut promulgerades genom kungörelse den 3 februari 1888 (nr 1 sid. 3). Den 2 december 1892 utfärdades lagen angående avskrivning av de å viss jord vilande grundskatter och vad därmed äger sammanhang (nr 106, sid. 1) och förordnades därigenom (4 §), att den ersättning, som jämlikt kungörelsen den 3 februari 1888 borde utgå till ägare av skattefrälsehemman, vars skattefrälseränta, ehuru varande av den beskaffenhet, som avsåges i förordningen den 11 september 1885, icke blivit av statsverket inlöst, skulle med iakttagande i övrigt av bestämmelserna i nämnda kungörelse, utgå fr. o. m. år 1893 med 40 procent, fr. o. m. år 1894 med 50 procent, fr. o. m. år 1896 med 60 procent, fr. o. m. år 1898 med 70 procent, fr. o. m. år 1900 med 80 procent och fr. o. m. år 1902 med 90 procent av räntans belopp samt fr. o. m. år 1904 med en summa motsvarande räntans hela belopp.

Vad sålunda förekommit synes giva vid handen, att uteslutandet år 1885 från inlösen av skattefrälseränta, som en gång varit med jordäganderätten förenad, föranletts av uppfattningen, att räntan genom en sådan förening sammansmält med vederbörande fastighet till en rättslig enhet och följaktligen förlorat den natur av offentlig utskyld, som den före föreningen ägt, och vilken natur utgjorde förutsättningen för att

räntegivarna skulle erhålla samma förmån, som de grundskatteskyldiga jordägarna vunne genom den påbörjade grundskatteavskrivningen. Såsom en allmän förutsättning för inlösen gällde, att räntan faktiskt utgjordes av jordägaren.

Genom särskilda riksdagsbeslut har tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor utsträckts, senast genom kungörelsen den 10 juni 1932 (nr 197), t. o. m. år 1935.

Genom förordningen den 2 juni 1911 (nr 73, sid. 1) utsträcktes såväl inlösnings- och ersättningsförfarandet till skattefrälseräntor, som vid något tillfälle, dock icke efter den 31 mars 1911, varit med jordägenderätten förenade. Föreställningen, att en förening av jord och ränta alltid innebar en rättslig sammansmältning av desamma (fusion) uppgavs härmed.

Kollegiet, som yttrat sig under förarbetena till sistnämnda förordning, hade därvid ifrågasatt, huruvida ej inlösen enligt 1885 års förordning bort från början omfatta alla skattefrälseräntor, som kommit från kronan i enskild ägo och vid den tid, inlösen komme att ske, utginge av jord, till vilken ränteägaren ej innehade äganderätt. Att döma av motiven till bestämmelsen syntes det kollegiet, som om meningen varit, att skattefrälseräntorna skolat härutinnan alldeles likställas med kronotionde, som finge inlösas. Emellertid hade under inlösningsens fortgång den uppfattningen allt dittills gjort sig gällande, att så snart i fråga om en statsverket till inlösen hembjuden frälseränta vid anställd undersökning i jordeböcker eller andra för kollegium tillgängliga handlingar anträffats någon anteckning eller spårats något förhållande, på grund varav antagas kunnat att jordägenderätten vid något tillfälle, om än aldrig så avlägset i tiden, varit med rätten till räntan förenad, den hembjudna frälseräntan ej vore av beskaffenhet att kunna för statsverkets räkning inlösas, vadan i sådana fall gjorda hembud avslagits.

— — — Ehuru efter utfärdandet av Kungl. Maj:ts särskilda nådiga brev den 31 december 1888 i frågor om inlösen till statsverket av ett flertal frälseräntor inom Stockholms och Uppsala län en mindre sträng tillämpning av den nämnda föreskriften i 1885 års förordning gjort sig gällande, hade likväl efterhand något hundratal hembud å inlösen för statsverkets räkning av frälseräntor blivit på antydda grunder avslagna. Med den angivna tolkningen av återopade förordning hade det visat sig vara rätt vanskligt och förenat med stor osäkerhet att i de särskilda fallen utmärka gränsen mellan lösningsbara och icke lösningsbara frälseräntor. Behovet av fullt objektiva grunder för bestämmande av denna skillnad syntes än mer göra sig gällande, därest på sätt blivit ifrågasatt någon åtgärd vidtoges för avlyftande av de icke lösningsbara frälseräntorna. På grund härav och då genom lösningsrättens utsträckning i enlighet med vad sålunda antytts de olägenheter, som vore förenade med frälseräntornas tillvaro, skulle till avsevärd del försvinna, hade kollegiet hemställt, att till förtydligande av berörda stadgande i 1885 års förordning måtte uttryckligen förklaras, att lösningsrätten utsträcktes på ovan angivet sätt. — Lagberedningen hade uttalat sig för att 1885 års förordning borde underkastas sådan jämkning att en ränta, som eljest skulle kunnat inlösas enligt förordningen, icke därifrån uteslötes blott på den grund att räntan vid något tillfälle, innan förordningen trädde i kraft, varit förenad på samma hand med jordägenderätten. Såsom en allmän förutsättning synes dock hava uppställts, att ränta, som fortfarande innehades av jordägaren, ej borde inlösas.

Till statsrådsprotokollet den 24 mars 1911 vid beslutet om framläggande av den till grund för 1911 års förordning liggande proposition nr 61 uttalade vederbörande departementschef bland annat följande: Den enligt 1885 års förordning gällande grundsatsen, att skattefrälseräntor icke inlösas av statsverket, om rätten till ränta och äganderätten till den jord, av vilken räntan utginge, någon gång varit förenad i samma hand, vore utan tvivel för vissa fall berättigad. Genom sådan förening kunde nämligen hava föranletts en faktisk och rättslig sammanläggning av räntan och jorden till en enhet. Om i dylika fall genom något förfarande av jordens ägare, i allmänhet genom förbehåll vid försäljning av jorden, en ränta sedermera änyo lagts på densamma, vore denna ränta av enskild natur, och någon principiell anledning att behandla den på annat sätt än övriga frälseskattefrälseräntor funnes icke. — Lika otvivelaktigt vore emellertid, att förening av rätten till ränta och jord i samma hand icke alltid medförde räntans sammanläggning med jorden. Som bekant ansåges frälseränta såsom fast egendom, en åskådning, som fått uttrycklig bekräftelse genom nådiga förordningen den 10 april 1810 och för närvarande ägde sitt stöd i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra. Hade ränta i enlighet med nämnda åskådning lagfarits såsom ett självständigt rättsobjekt, kunde den icke förlora denna egenskap endast därigenom att samma person bleve ägare även av jorden. Särskilt tydligt vore detta, om räntan besvärades av in-teckning. Skulle i sådant fall föreningen med jorden utan vidare omintetgöra räntans självständiga tillvaro, ginge in-teckningshavarens säkerhet förlorad eller ock finge ansvaret för in-teckningen anses vara överflyttad på jorden, vilket, om denna förut vore in-tecknad, kunde föranleda olösliga svårigheter. — Det vore sålunda långt ifrån uteslutet, att en skattefrälseränta, som förvärvats av fastighetens ägare, fortbestode såsom förut, utan att föreningen med fastigheten medförde annan förändring, än att de i räntan ingående förmåner tillsvidare icke utkrävdes eller erlades. Skildes en sådan ränta åter från fastigheten, syntes det knapp kunna bestridas, att räntan efter fränskiljandet vore densamma som före föreningens inträdande. Räntan hade bevarat sin natur av skattefrälseränta, och någon befogad invändning mot att medgiva dess inlösen för statsverkets räkning lika med andra dylika räntor torde icke kunna göras. — Departementschefen delade därför den meningen, att det i 1885 års förordning gjorda undantaget för skattefrälseräntor, som blivit förenade med jordäganderätten, ginge för långt. Skulle i fråga om rätten att få ränta inlöst hänsyn tagas till en sådan, sedermera upphörd förening, torde det riktiga vara, att inlösningen gjordes beroende av en i varje särskilt fall företagen prövning, huruvida föreningen rubbat räntans egenskap av skattefrälseränta. — Tillämpningen av en bestämmelse i sist angivna riktning skulle emellertid bliva förbunden med synnerliga svårigheter. — Vid sådant förhållande syntes goda skäl tala för att, såsom kammarkollegiet och lagberedningen ifrågasatt, i huvudsak eftergiva omförmälda villkor för skattefrälseräntors inlösbarhet. Otvivelaktigt skulle man härigenom komma ett rättvist resultat väsentligt närmare än med då gällande bestämmelse. — Kammarkollegiet hade föreslagit, att ränta skulle få inlösas, om densamma vid den tid, då inlösen ifrågakomme, icke vore i jordägarens hand, varemot lagberedningen ansett, att ränta icke borde vara utesluten från inlösen blott därför, att den vid något tillfälle, innan 1885 års förordning trädde i kraft, varit förenad med jordäganderätten. Att inlösen skulle få ske, ehuru räntan vid den

tid, då dylik åtgärd komme i fråga, innehades av jordägaren, hade icke från något håll förordats. Även departementschefen funne uppenbart, att inlösen i sistnämnda fall icke borde medgivas. Syftet för statsverkets åtagande att inlösa skattefrälseräntor vore ju att bereda ägarna av skattefrälsejord samma lättnad, som ägarna av skattejord vunnit genom grundskatternas avskrivning. Detta syfte påkallade icke inlösen av räntor, som upphört att utgå. I övrigt syntes det vara önskvärt att giva räntornas avlyftande största möjliga omfattning. Annan begränsning torde därför icke böra stadgas än den, som erfordrades på det icke en jordägare, som innehade även räntan, skulle föranlåtas att ånyo fränskilja denna för att få densamma inlost av statsverket. Att av detta skäl stanna redan vid den tidpunkt, då 1885 års förordning trädde i kraft, syntes knappt vara befogat, då bestämmelserna i denna förordning icke kunde förmodas hava givit jordägare anledning till dylika åtgärder. Å andra sidan förefölle det tydligt, att rätten till inlösen icke utan våda för missbruk kunde göras beroende av förhållandet vid den tid, då inlösen begärdes. Den begränsning, som låge närmast till hands, vore väl den, att inlösen skulle vara utesluten, om förening mellan räntan och jorden inträtt eller fortfarit efter det den ändrade bestämmelse, som föreslagits, trätt i kraft. Även ett sådant stadgande skulle dock kunna föranleda missbruk, i det att under den tid, som förflöte mellan det förslaget bleve känt och bestämmelsens ikraftträdande, räntor fränskildes i berörda syfte. Gränsen syntes därför böra sättas till en tid, som ungefär sammanfölla med den, då förslaget kunde komma att framläggas för riksdagen. Mot dessa uttalanden gjorde riksdagen ingen erinran (skr. nr 148).

Anledningen till att förening mellan jord och ränta icke ansågs böra utgöra hinder för räntans inlösen har således varit den omständigheten att genom föreningen i regel någon rättslig fusion av jord och ränta icke inträdde utan att räntan bevarade sin natur av skattefrälseränta. Principiellt borde endast räntor av nämnda beskaffenhet inlösas men då en föreskrift, som från inlösen undantog räntor, vilkas natur av skattefrälseränta genom föreningen rubbats, vore svår att tillämpa med hänsyn till svårigheten att med säkerhet konstatera att en fusion ägt rum, uppgavs även för sådana räntor villkoret om icke inträdd förening. Då emellertid staten icke borde inlösa räntor, som upphört att utgå, och en föreskrift att staten inlöste räntor, som vore skilda från jordäganderätten, då inlösen skedde, kunde giva en jord- och ränteägare anledning att fränskilja räntan blott för att få den inlost av statsverket, tillkom den i anslutning till tiden för propositionens framläggande bestämda tidsbegränsningen med avseende å inträdd förening av jord och ränta.

Därmed är emellertid icke sagt, att räntor, vilka först efter den i 1911 års förordning bestämda dagen blivit skilda från jordäganderätten, förlorat sin natur av skattefrälseräntor. Såsom av det föregående framgår är den nuvarande begränsningen i ränteinlösen icke grundad å något principiellt skäl utan i önskemålet att ränta, som vore förenad med jordäganderätten, icke skildes från denna allenast för att möjliggöra en inlösen av räntan. Anledningen till begränsningen har sålunda varit av praktisk art såsom avseende att förekomma en åtgärd, som betraktades såsom ett missbruk. Det sätt, på vilket jord och ränta efter föreningen — måhända genom tvångsförsäljning utan ägarens förvållande — blivit åtskilda och tiden härför, är utan betydelse för frågan om räntans natur av skattefrälseränta. Inlöseninstitutet är avsett att bereda ägare av skattefrälseränteskyldig jord samma förmån som tillgodokommit ägare av skattejord

genom grundskatternas avskrivning, nämligen befrielse från den på jorden vilande ränteplikten eller ersättning härför. Genom den i 1911 års förordning införda tidsbegränsningen kommer ägare av jord, som blivit skild från räntan efter den 31 mars 1911, icke i åtnjutande av denna förmån. Från den enskilda jordägarens synpunkt måste den olika behandlingen tvivelsutan förefalla obillig och orättvis. Man tänke sig att en person, som äger ett hemman jämte en av hemmanet utgående skattefrälseränta, före den 1 april 1911 försäljer hälften av hemmanet till en person samt några dagar efter sagda dag den andra hälften till en annan. Köparen av den förstnämnda hälften av hemmanet erhåller ersättning av statsverket för den på hans hälft belöpande frälseräntan, vilken också av staten inlöses, under det staten icke bereder köparen av den andra hälften någon ersättning eller inlöser räntan. Någon i sakens natur grundad anledning till att den förre men icke den senare jordägaren får sin fastighet befriad från ränta genom statens försorg föreligger enligt kollegii mening icke.

Såsom vederbörande departementschef år 1911 anförde, synes det vara önskvärt att giva räntornas avlyftande, varmed i detta sammanhang förstås deras inlösen av statsverket, största möjliga omfattning. Av förevarande motion framgår, att skattefrälseräntor av ifrågavarande beskaffenhet fortfarande utgå. 1911 års förordning kan icke förmodas hava givit jordägare anledning att efter den 31 mars 1911 ånyo utsätta ränta i syfte att få räntan inlöst av statsverket, eftersom staten enligt gällande föreskrifter icke inlöser sådan ränta. I själva verket föreligger således enahanda skäl, som ligga till grund för 1911 års förordning, för en framflyttning av den däri stadgade tidpunkten, då föreliggande förening av jord och ränta utgör hinder för räntans inlösen. Kollegium, som finner, att en ränta, som är förenad med jordäganderätten, fortfarande icke bör bli föremål för inlösen, samt att tillfredsställande garanti bör skapas mot att dylik ränta icke skiljes från fastigheten för att därigenom kunna göras till föremål för inlösen, anser att nämnda tidpunkt bör framflyttas och vill i sådant avseende föreslå tiden till exempelvis den 1 januari 1931, vid vilket års riksdag motion i ämnet första gången väcktes. Såsom i motionen framhållits lära de fall, då vid ett dylikt medgivande ränteinlösen kan väntas förekomma, icke bli talrika, och torde följaktligen den ifrågasatta ändringen icke komma att medföra någon större kostnad för statsverket.

Kollegium tillstyrker således bifall till motionen på det sätt, att tidsbestämningen »den 1 april 1911» i 1911 års förordning ändras till »den 1 januari 1931».

Kollegiet anser sig med anledning av vissa i motionen gjorda uttalanden böra ytterligare erinra följande.

Då kollegiet den 9 april 1931 avgav sitt yttrande till utskottet över motion nr 42 i första kammaren i nu förevarande ämne, förelåg i finansdepartementet ett av kollegiet och statskontoret den 24 oktober 1922 på Kungl. Maj:ts uppdrag avgivet förslag till de lagbestämmelser, vilka kunde anses erforderliga för genomförande av vissa av statsrådet och chefen för finansdepartementet ifrågasatta ändringar beträffande inlösen av skattefrälseräntor, i syfte att åt staten inrymma befogenhet att påkalla inlösen av skattefrälseränta. Kollegiets uppgift den 9 april 1931, att inom finansdepartementet verkställd utredning med förslag i ämnet vore att emotse,

kan sålunda icke — såsom i nu förevarande motion skett — karakteriseras såsom »vilseläddande». Sedan nämnda uppgift meddelats, anhöll riksdagen år 1932 (skr. nr 186), att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning om sådan ändring av gällande bestämmelser rörande inlösning för statsverkets räkning av skattefrälseränta, att rätten att taga initiativ till dylik inlösning utsträcktes att gälla jämväl räntegivare, samt för riksdagen, så snart ske kunde, framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Sedan kollegiet anbefallts inkomma med utlåtande och förslag i ämnet, har kollegiet, på anförda skäl, i utlåtande den 27 oktober 1932 föreslagit, att med vidare åtgärder i anledning av riksdagens ifrågavarande skrivelse måtte för närvarande anstå, men förordade att frågan måtte så snart tidsförhållandena sådant medgåve upptagas till ny behandling. För det fall emellertid att Kungl. Maj:t skulle anse skäl för närvarande föreligga för den av riksdagen åsyftade lagstiftningen, har kollegiet preliminärt föreslagit vissa grunder för en lagstiftning åsyftande tvångsinlösen för statsverkets räkning av vissa skattefrälseräntor.

Motionären har erinrat om vissa stadganden i lagen den 8 november 1912 om avlösning av vissa frälseräntor. Enligt denna lag kan frälseränta, som ej må inlösas för statsverkets räkning, avlösas mot ersättning i penningar till räntans ägare, där denne eller ägaren av den ränteskylldiga fastigheten begär detta. Av ersättningen gäldas en fjärdedel och förskjutas tre fjärdedelar av statsmedel. Förskottet jämte ränta å de förskjutna medlen återbetalas av fastighetsägaren genom årliga, lika stora annuiteter under en tid av 40 år. Begäres emellertid avlösning av frälseränta, som varit med fastigheten förenad men blivit åter därifrån skild, och har föreningen inträtt eller fortfarande efter den 31 mars 1911, skall enligt 19 § 2 stycket sagda lag ej någon del av ersättningen till ränteägaren gäldas av statsmedel, men skall ersättningen i sin helhet förskjutas av dylika medel, och äga i övrigt stadgandena i lagen motsvarande tillämpning. Att ränteägare ej sökt att genom tillämpning av stadgandet påbörda fastighetsägaren dylik utgift är så mycket naturligare, som jämlikt 10 § i lagen denne ej, utan att han själv begärt avlösning, är skyldig underkasta sig densamma, där det befinnes, att vad han skulle bliva pliktig att årligen erlägga såsom avbetalning och ränta å det av statsmedel förskjutna beloppet överstiger vad han är skyldig utgiva såsom frälseränta varje år. Detta fall kommer regelmässigt att inträffa vid avlösning av ränta, som avses i 19 § 2 stycket. Då det emellertid torde vara av allmänt intresse, att alla frälseräntor komma att upphöra, kan det ifrågasättas, huruvida icke statsverket bör bidra till avlösning jämväl av i nämnda lagrum angivna räntor. En undersökning huruvida sagda lagrum bör upphävas torde därför vara påkallad.

I detta yttrande hava, förutom undertecknade, deltagit kammarråden friherre von Otter och Nyborg samt t. f. kammarrådet Skoglund. Protokollsutdrag innefattande vid ärendets föredragning uttalad särskild mening bifogas.

Stockholm den 24 mars 1933.

LENNART BERGLÖF.

Erik Schalling
föredragande.

Utdrag av Kungl. Maj:ts och rikets kammarkollegii protokoll, hållet i Stockholm den 24 mars 1933.

68 §.

Kammarrådet Schalling föredrager handlingarna till Kungl. Maj:ts remiss den 24 februari 1933 i fråga om två motioner, nr 36 i första kammaren angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade, samt nr 170 i andra kammaren angående avlösning av vissa avgifter till Lunds domkyrka samt s. k. hospitalsräntor; och beslutas skrivelser till riksdagens statsutskott enligt registraturet samt till finansdepartementet.

Från beslutet i avseende å förstnämnda motion är föredraganden, med vilken kammarrådet friherre von Otter instämmer, skiljaktig och yttrar:

»De motiv, som ligga till grund för gällande lagstiftning tala enligt min mening direkt emot en utsträckning till tiden efter den 31 mars 1911 av den 1911 stadgade tidsbegränsningen för skattefrälseräntors inlöslighet, och redan denna omständighet synes utgöra ett skäl för att ställa sig avvisande mot den nu ifrågakommande motionens syfte.

Förevarande fråga synes mig icke böra ses ur synpunkten av förhållandet mellan kronan och ränteägaren. Inlösningsinstitutet har, såsom betonats även vid framläggande av 1911 års proposition, ej tillkommit för ränteägarens skull utan för att bereda ägaren av den ränteskyldiga fastigheten motsvarande förmån som ägare av skattejord. Under det kronans ställning till ränteägaren är köparens till säljaren, är dess förhållande till jordägaren givarens till gåvotagaren. Inlösningsen avser därför i princip en förmån blott för jordägaren. Grunden härför är det på billighet grundade anspråk han, såsom betalande en — till enskild överlåten — offentlig utskyld, kan ställa på staten att ej på grund av denna överlåtelse, vari han spelat en helt passiv roll, bliva behandlad sämre än ägaren till den skattejord, vars ränta blivit kvar i statsverkets hand, utan bliva fri från sin räntebetalningsskyldighet (eller erhålla vederlag därför i form av årlig ersättning).

Utsträckningen år 1911 av inlösningsförfarandet till en gång med jordäganderätten förenade men på nytt utsatta räntor, vid vilkas utsättande jordägaren-räntegivaren måste hava spelat en aktiv roll, förutsatte att avskiljandet från jorden i regel skett före år 1885, då grundskatt ännu utgick. Propositionen år 1911 står, såvitt jag kan finna, principiellt på den av lagberedningen därvid intagna ståndpunkten, att förening, som fortfarande efter ikraftträdandet av 1885 års förordning, skulle utgöra hinder för inlösen, och frångår denna ståndpunkt blott av praktiska skäl — enär förordningen icke kunde förmodas hava givit jordägare, som ägde även vederbörande ränta, anledning att fränkilja denna för att få den inlöst av statsverket. År 1885, då grundskatt fortfarande utgjordes, kunde man med skäl hävda, att en skattefrälseränta, som varit förenad med jordäganderätten men därifrån skildes, fortfarande ägde karaktär av utskyld, och från denna synpunkt kan det göras gällande, att 1911 års lagstiftning ej i princip bröt med 1885 års förutsättning för inlösen och ersättning, att räntan fortfarande hade kvar sin utskyldskaraktär. En sådan fiktion torde vara otänkbar, sedan grundskatteavskrivningen år 1904 fullbordats. En med jordäganderätten förenad frälseränta, som ånyo utsatts efter den 31 mars 1911, har i sak, om också icke i form, fått karaktär av avkomst-

rätt. En sådan börda bör ej avlyftas på statens bekostnad utan något bidrag av jordägaren. De förutsättningar, som lågo till grund för 1911 års förordning, synas mig alltså ej vara tillämpliga å den i föreliggande motion åsyftade författningsändringen, och jag anser mig förty icke kunna tillstyrka bifall till motionen.

Det lär dock vara ett allmänt intresse, att även frälseräntor, som varit med jordägenderätten förenade efter den 31 mars 1911 men därifrån skilts, upphöra. Räntor av denna art vare sig av skattefrälse eller frälseskatte natur kunna för närvarande ej bringas att upphöra under andra villkor än som omförmälas i 19 § 2 stycket lagen den 8 november 1912 om avlösning av vissa frälseräntor, nämligen att jordägaren återgäldar hela avlösningssumman. Man torde kunna antaga, att ytterst få räntor komma att försvinna på denna väg. Jag ifrågasätter fördenskull för tillgodoseende i viss mån av motionens syfte, huruvida ej statens intresse av räntornas upphörande är så stort, att statsverket bör liksom vid avlösning av andra frälseräntor gälda en fjärdedel av avlösningssumman. Skäl synas mig därför föreligga för en undersökning, huruvida ej 19 § 2 stycket avlösningssumman bör upphävas.»

Vid protokollet:

Ernst P. Pehrzander.